

Denne fil er hentet fra Handelshøyskolen BIs åpne institusjonelle arkiv BI Brage
<http://brage.bibsys.no/bi>

***Likestillingslandets skygge: utenlandske studenter og
universitetets (dis)integrerende rolle i Norge***

**Eirinn Larsen
Handelshøyskolen BI**

Dette er siste forfatterversjon av artikkelen etter fagfelleevaluering før publisering

Tidsskrift for kjønnsforskning, 37(2013)1: 3-5

Tidsskriftets forlag, *Kilden/Universitetsforlaget* tillater at siste forfatterversjon legges i åpent publiseringsarkiv ved den institusjon forfatteren tilhører.

Tittelark:

Forfatternavn: Eirinn Larsen

Fødselsår: 1969

Stilling: Postdoktor, Senter for næringslivshistorie, Handelshøyskolen BI

Akademisk grad: PhD

Adresse: Handelshøyskolen BI, 0442 Oslo

Kontakt: eirinn.larsen@bi.no / 46410365

Tittel:

Likestillingslandets skygge. Utenlandske studenter og universitetets (dis)integrerende rolle i Norge

English title:

'In Gender's Shadow: Foreign Students and Universities Disintegrating Role in Modern Norway

Summary:

The mass entry of women into Norwegian higher education has been viewed by historians as a key arena for social and national integration. Apart from supporting near universal labor-market participation among women, the university formed a central sphere for feminist mobilization “from below” against systemic prejudice and practice in both the university and society. However, female students were not alone in challenging discrimination in this decade. Foreign students also mobilized, demanding equal treatment with Norwegian students in the wake of the “immigration stop” in 1975, which targeted unskilled immigrants from Asia and Africa. While Norwegian authorities later made some exceptions for non-Western students, the leading higher education institution, the University of Oslo, continued with discriminatory practices against foreigners. In 1981, for instance, the University introduced a quota system for applicants from non-Western countries in order to give room for students from “countries with systems and cultures of education more similar to our own”. This made the University a leading “producer” of racial discourses in late modern Norway even as it complied with most of the demands from “white” feminists. This practice contributed significantly to impeding the integration of non-Western immigrants into Norwegian society and reinforced the notion that women’s issues in Norway are detached and separate from the fight against racism and ethnic discrimination.

Key words:

foreign students, gender equality, national narrative, race, ethnicity, history of higher education, immigration, University of Oslo (UiO)

Ingress:

Kvinnens suksess i høyere utdanning siden 70-tallet har omformet det norske samfunnet nedenfra, like fullt som det har forandret synet på hva kvinner duger til. Kjønnetsrevolusjonen på universitetet er slik blitt en selvsagt tematikk i fortellingene om universitetet i det likestilte Norge. Leser man studentaviser og dokumenter fra UiO i dette sagnomsuste tiåret og det påfølgende, dannes derimot et annet bilde av likestillingslandet: For også utenlandske studenter krevde likestilling og inkludering i et universitetssystem som i økende grad skilte mellom "vesten" og "resten", "hvite" og "fargede". Dette utfordrer veletablerte forestillinger om universitetets samfunnsintegrerende funksjon i det moderne Norge.

Innledning

I den bindsterke universitetshistorien til Universitetet i Oslo (UiO) skrev jeg om etterkrigstidens nye studentgrupper (Anker, Gulbrandsen, Larsen mfl. 2011: 17-102). Bidraget, kalt "Jubileumshistorie nedenfra", hevdet at studentene er sentrale i fornyingen av samfunnskontrakten mellom universitetet og det norske samfunnet. I tillegg argumenteres det for at endringer i studenters bakgrunn og identitet over tid har utfordret det norske stats- og samfunnsystemet "nedenfra". For eksempel viste 1860- og 70-årenes mannlige bondestudenter vei til det parlamentariske gjennombruddet i 1884, mens stemmerett for alle kvinner i 1913 ble "varslet" av stud. real Cecilie Thoresen og den første generasjonen universitetskvinner.

I etterkrigstiden har denne utfordringen og fornying nedenfra fortsatt ved hjelp av massestudentenes tilkomst, hvorav mange var kvinner. Økningen av kvinnelige studenter var særlig stor i siste halvdel av 1960- og utover i 1970-årene, og i 1984 var det for første gang flere kvinner i høyere utdanning enn menn. De kvinnelige massestudentene utgjorde slik det sosiale og identitetsmessige, men også ideologiske og kunnskapsmessige fundamentet for den inkluderingsdynamikken som opprinnelig lå i begrepet statsfeminisme og den kvinnevennlige staten (Hernes 1987, Siim og Skjeie 2008: 323). Spesielt den moderne kvinnebevegelsens bevisstgjøring og kollektive organisering gjorde det mulig å kreve endring av et universitets- og samfunnsystem tilpasset menn. Mange av de feministiske kravene ble seinere imøtekommet av universitetet og den norske staten, som barnehager, likestillingsutvalg,

kjønnskvotering eller forskning og studier om kvinner og kjønn (Larsen 2011: 37-71). Dette har gjort overgangen fra elite- til masseuniversitet velkjent for alle med interesse for norsk utdanningshistorie og universitetets samfunnsintegrerende rolle (Haaland og Forland 1996: 332-336, 483-88; Slagstad 2000: 11; Bjørsvik og Nilsen 2011: 277-299). I de siste historiebøkene om Universitetet i Bergen (UiB) og Norges Handelshøyskole (NHH), får de kvinnelige massestudentene plass i form av tekst og bilder. Blant annet kan man her se den første kvinnelige lederen av studentutvalget ved NHH i 1971, et viktig springbrett til næringslivets "gutteklubben grei" (Bjørsvik og Nilsen 2011: 287).

Opprinnelig var det langs disse linjene jeg i 2009 ble spurt om å bidra til historien om Universitetet i Oslo (UiO), med noe om "kvinner, kjønn og likestilling på universitetet etter 1970". Hva dette oppdraget ikke tok høyde for, var at 70-tallets likestillingsprosjekter på universitetet omhandlet mer enn kvinners akademiske ankomst. Utenlandske studenter markerte seg i denne perioden med krav om anerkjennelse og inkludering, men uten å ha fått innpass i de nasjonale fortellingene om universitetsutdanningens integrerende og utjevne rolle. Istedenfor har man i Norge fått oppfatningen om at mangfoldet i norske høyere utdanning er av nyere dato, som et slags bevis på at 70-tallets innvandreteretterkommere (endelig) har begynt på universitetet. I universitetshistorisk sammenheng derimot, er det mest vanlig å knytte de utenlandske studentene til universitetsinstitusjonenes bistandspolitiske og internasjonale engasjement. Eksempelvis er det denne bi-rollen de utenlandske studentene spiller i historiene om UiB og NHH: Ett sted i hver bok finner vi også bilder av studenter med mørk hudfarge som illustrasjon (Haaland og Forland 1996: 509, Bjørsvik og Nilsen 2011: 218). At studenter av utenlandsk opprinnelse og utseende har spilt en selvstendig politisk rolle i det moderne Norge, har universitetshistorikerne vist mindre interesse for.

Som denne artikkelen viser, hadde Norge gjennom hele etterkrigstiden en betydelig andel utenlandske studenter som utfordret universitetsinstitusjonen og det norske samfunnet med sin forskjellighet (Vannebo 1996; Larsen 2011: 20-37). Samtidig var det først med det innvandringspolitiske taktskiftet på 70-tallet at denne utfordringen nedenfra ble identifiserbar i form av motstand og konflikt med det norske universitetssystemet (Nydal 2007). På UiO fikk motstanden som oppstod ved at innvandringsstoppen i 1975 gjorde oppholdstillatelse og deltidsarbeid vanskelig for ikke-vestlige studenter, først bred sympati og støtte. Norsketniske studenter, så vel som universitetslærere og ledelsen i Lånekassen, forsvarte utenlandsstudentenes krav om likestilling med norske studenter. Denne var delvis grunnlagt

med at innvandringsstoppen diskriminerte ikke-vestlige studenter framfor vestlige, delvis med at Norge hele etterkrigstiden igjennom hadde utdannet svært mange nordmenn i utlandet (Rotevatn 1997). Spesielt det siste var avgjørende for at norske myndigheter i 1977 etterkom de utenlandske studentenes krav om unntak fra innvandringsstoppen. Likevel kom UiO, som eneste norske utdanningsinstitusjon, i 1981 til å begrense opptaket av ikke-vestlige studenter til fordel for vestlige. I følge Kontoret for utenlandske studenter var disse annerledes og ”svært dårlig tilpasset vårt system” (*Nytt fra Universitetet*, nr. 23 1977: 2). Slik bidro UiO til å definere grensen mellom ”vesten” og ”resten”, ”hvite” og ”fargede” i datidens Norge, samtidig som universitetet altså etterkom flere av kravene om kjønnsmessig likestilling. Denne fortolkningen av UiOs opptakspolitikk er i tråd med Eileen Muller Myrdahls analyser av norske ”rasialiseringsprosesser” siden 70-tallet (Myrdahl 2010). Etter hennes mening foregikk det i denne perioden en intensivering i den ytre kategoriseringen i Norge knyttet til opprinnelsesland, kulturell avstand og hudfarge. Det har gjort forståelsen av migrasjon og innvandring mer avhengig av konstruksjonen av rase, og ”hvithet” ble en viktig forutsetning for inkluderingen i det nasjonale og det norske.

Artikkelen har en tredelt og kronologisk struktur med vekt på den historiske fortellingen. Først redegjør jeg for utenlandske studenters økende interesse for Universitetet i Oslo etter andre verdenskrig, samt de erfaringer studentene selv og universitetet gjorde på dette området. I andre del analyserer jeg dreiningen i norsk innvandringspolitikk i 1970-årene og de umiddelbare konsekvenser dette fikk for myndighetenes syn på utenlandske studenter i Norge og utenlandsstudentenes politiske agerende. I tredje og siste del rettes blikket mot UiOs diskriminering av ikke-vestlige studenter på eget initiativ. Avslutningsvis returnerer jeg til de nasjonale fortellingene om universitetets samfunnsintegrerende rolle og behovet for å inkludere etnisitet og rase i disse i tillegg til kjønn. Men først noen ord om fortellingen om historiens form, samt de kilder artikkelen bygger på.

Historiefortellingen – mer enn bare beskrivelse av fortid

Fortellingen er og forblir historiens form (Rancièrè 1994). I dette ligger det at historikernes fortellinger om fortiden er mer enn beskrivende og flat, men inngår i en dypere erkjennelsesprosess. Samtidig er det ennå samfunnsforskere som mener at historikere kun beskriver og ikke analyserer når de forteller. Det synes derfor viktig å understreke hvordan et analyserende fortellerbegrep ligger til grunn for denne artikkelen.

Den narrative metoden benyttes både i deskriptivt og analytisk øyemed og knytter seg til en retning innen narratologien som ser oppbygging og struktur i relasjon til fortellingens dypere mening, best identifisert i form av innplotting – dvs. en sammenbindende synsmåte som gir fortellingen retning og mening (White 1992; Kjeldstadli 1992: 286-88). Dette siste, plottet eller ”grunnfortellingen”, gir også fortellingen en funksjon utover sitt produksjonssted i det akademiske, på samme tid som slike sammenbindende ideer om fortiden også kan bidra til å relativisere sannhetsbegrepet. For ulikt fortiden er historien en fortolkning av det som har skjedd, og derfor høyst diskuterbart.

Uten å innlate meg på en lengre diskusjon av hvorvidt det historikeren forteller om fortiden er sant eller ikke, kan man si at sannhetsdiskusjonen i historiefaget er sterkt forbundet med fortellingenes videre funksjon. Sagt med Jürgen Rüsen, en tysk historikerteoretiker, er det gjennom fortellingen at erfaringer av fortid blir mobilisert i form av minner (Rüsen 1987). Dette bidrar til å gjøre nåtiden mer forståelig, samtidig som den gir forventinger til fremtiden. I følge Rüsen kan man ut fra fortellingens tre hoveddimensjoner – minne, kontinuitet og identitet – derfor snakke om ulike *typer* historiefortellinger, som tradisjonsfortellinger, eksemplariske fortellinger, kritiske fortellinger og utviklingsfortellinger. Dette er fortellingstyper som alle historiske tekster har et element av, men i ulik grad. Eksempelvis har feministisk historieskrivning, det man i Norge forbinder med fagfeltet kvinne- og kjønns historie, hatt en tydelig kritisk brodd mot det etablerte samfunnet – patriarkatet og mannsamfunnet. Grunnen er at de har støttet opp om, eller inngått direkte i, kvinners identitetsdanning og politiske mobilisering med mål om å erstatte et eksisterende mønster og system med et annet (Larsen 2010; 2012). Denne opposisjonspoetikken er gjerne synlig også på tekstens nivå, for eksempel ved at forfatteren åpenlyst uttrykker sympati med forskningsobjektet (kvinner) og deres politiske prosjekt.

I feministisk historieskrivning kan man derfor lett identifisere historikernes motstands- eller opposisjonsfortellinger rettet mot nasjonen og det etablerte stats- og samfunnssystemet, et trekk som også preger nordnorsk minoritetshistorie (Ryymän og Nyssönen 2012). Innen norsk kvinne- og kjønns historie har det derimot foregått en betydelig dreining de siste tiårene fra motstand og opposisjon til utvikling og integrasjon (Blom og Sogner 1999/2005; Larsen 2012). Den feministiske historieskrivningen i Norge har slik hatt en tydelig ambisjon om å integrere historiens oversette, kvinner (øg menn som kjønne vesener), i de nasjonale fortellingene. På den andre siden har norsk nasjonal historieskrivning, særlig den som finnes i de større oversiktsverkene, vært sterkt orientert mot

folkets krefter og krav nedenfra og statssystemets vilje til å møte slik organisering i kompromiss over reformtiltak. Dette åpner rom for å inkludere også nye historiesubjekter i den nasjonale fortellingen uten å miste interessemotsetningens betydning for historisk utvikling og endring. Den nyskrevne Norgeshistorien *Norvegr* er den siste eksemplifiseringen av et slikt prosjekt – inkluderingsprosjektet – hvor historiens aktører er flere og mer mangfoldige enn tidligere (Orning mfl. 2011).

Også min egen ”grunnfortelling” om universitetets integrerende rolle i realiseringen av et mer likestilt samfunn bindes sammen av et liknende poeng. Det betyr at jeg ikke bare har ønsket å fortolke fortiden med utgangspunkt i de kvinnelige 70-tallsstudentenes eller utenlandsstudentenes egenforståelse som ”undertrykte” og ”diskriminerte”. Jeg har også ønsket å analysere deres handlinger og virke i et bredere perspektiv og ta høyde for majoritetssamfunnets, universitetsledelsen og myndighetenes syn og interesser. En slik bredere ambisjon gjør at kildetilfanget til denne artikkelen er relativt omfattende. Kort fortalt omfatter det alt fra arkivert saksmateriale fra Universitetet i Oslo, Studenttinget og Studentsamskipnaden, samt offentlige utredninger, avis- og tidskriftsklipp. I tillegg har jeg samtalt med sentrale aktører i det utenlandske studentmiljøet på UiO på 70- og begynnelsen av 80-tallet for å drøfte fortolkninger foretatt på bakgrunn av det skriftlige materialet. Etter min mening gir dette et tilstrekkelig, men langt ifra uttømmende innblikk i den forskjellsskapende mening som ble tillagt utenlandske studenter på UiO med ytre karakteristika som utgangspunkt. Forutsetningen for å kunne si at det fantes en økende differensiering av de utenlandske studentene i tråd med det Myrdahl betegner som ”rasifisering”, ligger imidlertid i tiden *før* 70-tallet og den mening og verdi de ble tillagt i denne perioden. Og det er dette vi nå skal vende oss til i fortellingens første del.

Først var UiO en internasjonaliseringspioner

De utenlandske studentene som Universitetet i Oslo mottok etter andre verdenskrig, kom som et direkte resultat av den transatlantiske vendingen i norsk politikk og utøvelsen av den kulturbaserte utenrikspolitikken (Lundestad 2004, Larsen 2011). Utlendingene på UiO i de tidlige etterkrigsårene var derfor helst amerikanske statsborgere, etterfulgt av vestlige og seinere østeuropeiske studenter. Tanken var at økt mellommenneskelig kontakt i form av studentstipend for kortere opphold i utlandet skulle gi litt mer av det verden trengte – bedre mellomstatlig forståelse og varig fred. I tillegg hadde opprettelsen av The Oslo Summer School i 1947 gjort stadig flere oppmerksomme på Norge som studiedestinasjon.

Sommerskolen, bestående av et seksukers kurs i norsk språk, natur og samfunnet på engelsk, var opprinnelig tenkt som en ”gjengjeldsgave” til USA. Den var særlig rettet mot de amerikanske utdanningsinstitusjoner som under og etter andre verdenskrig hadde utvist sjenerøsitet og støtte til norske studenter (Venneboe 1996). UiO-ledelsen hadde først engstet seg for et slikt ressurskrevende initiativ, men den første sesjonen ble en stor suksess. Som en student uttrykte seg, på bredt amerikansk: ”[I]t was the greatest experience of my life!”.¹

Amerikansk entusiasme til tross, svak, eller manglende kontakt med norske studenter skulle bli en hyppig tilbakemelding fra sommerskolestudentene. Forsøk på å rekruttere en større kontingent nordmenn førte aldri riktig fram. Noen kritiske røster ville også ha det til at norske studenter ikke var så interesserte i å lære sammen med folk fra andre land. Da noen av sommerskolens studenter etter hvert begynte å ”overvintre”, dvs. søkte opptak på UiOs ordinære studieprogram, ble det klart at det var noe i denne anklagen. Samtidig var det den gang ingenting som tydet på at utenlandske studenter ble definert eller klassifisert ut i fra sine ytre trekk. Problemet slik utlendingene og lederen for Kontoret for utenlandske studenter, amerikaneren Philip Boardman, så det, var heller deres tilnærmede usynlighet i UiOs studentmiljø. Sammenliknet med norske studenter i utlandet var tallet også forstemmende lavt. I 1955 stod nordmenn i utlandet for hele 30 % av de registrerte studentene hos Lånecassen, i underkant av 3000 studenter (Bie 1974: 25). På samme tid hadde UiO omtrent 3500 studerende, hvorav mellom 50 og 60 var utlendinger (Collett 1999: 173).

Til forskjell fra i dag var det lite eller intet som hindret utlendinger fra å la seg immatrikulere ved universitetet i disse første tiårene etter krigen. Det akademiske borgerbrev, som opptaket kvalifiserte til, ga imidlertid få rettigheter utover det å la seg underkaste universitetets eksaminasjon. Ifølge gjeldende politikk skulle utlendingene så raskt som mulig følge ordinær undervisning på norsk sammen med nordmenn (*Nytt fra Universitetet*, nr. 23 1977: 3).² For at dette skulle kunne la seg gjøre rent praktisk, ble det gjort flere tilpasninger fra universitetsledelsens side. Allerede i 1947 ble det utarbeidet et alternativt pensum på engelsk for de forberedende prøvene i filosofi. I forlengelsen begynte Institutt for nordisk språk og litteratur å tilby undervisning i norsk for utlendinger. Avhengig av valgt studium og forkunnskaper brukte studentene mellom ett og tre semester på å oppnå nødvendig norskkunnskaper.³ I mange tilfeller var lærerne de som underviste ved sommerskolen, noe som var en stor fordel for studentene. Lærerne på sommerskolen klarte i større grad å se Norge med utenlandske øyne. Flere av dem, som Sigmund Skard og Ingrid Semmingsen, hadde selv oppholdt seg i USA og kjent på det å være utlending og annerledes. Utfordringen

det var å vende seg til ordinære universitetsforelesninger ble derimot langt større. Det norske opplegget med universitetsstudier på egenhånd og begrenset professorkontakt var ukjent for mange, ikke minst for amerikanerne (Fulsås 1997).

I 1949 svarte de utenlandske studentene på den kanskje første studentevalueringen i UiOs historie, og skal vi sette lit til resultatene var ikke UiO noe enkelt sted å komme til som utenlandsk student. Norske studenter, studentorganisasjonene inkludert, viste svært liten interesse for å innlemme utlendingene i sine aktiviteter: "Here it seems like that the student must more or less find his own outlet for recreation and play since there are no organized social fraternities".⁴ I forsøk på å opptre konstruktivt, lanserte de utenlandske studentene derfor ordninger som med fordel kunne introduseres også i Norge: "Big-brother", eller fadderordninger, invitasjoner til nasjonale høydepunkt som nobelmiddagen, eller egne, tilrettelagte helårsprogram for utlendinger på linje med sommerskolen. Få av forslagene skulle bli etterfulgt.

Norsk studentsamband, det seinere NSU, viste riktignok en stigende interesse for internasjonale problemstillinger, særlig utformingen av norsk utviklingspolitikk etter de første forsøkene i Kerala (Norad 1998; Simensen 2003). Samtidig var datidens Norge et svært hvitt samfunn. Utlendinger, særlig de med annen hudfarge, ble beglodd på åpen gate i følge sørafrikaneren Freddy Reddy (Reddy 2005: 80). Da han ankom Norge som ung student i 1960 på stipend utdelt av den norske Sør-Afrika-komiteen, var det bare én student med annen hudfarge på UiO – Hans Beukes som ankom året før. Flere av de ungarske flyktningene som kom på slutten av 1950-tallet, gikk riktignok på universitetet godt assistert av norske studenters hjelpefond, men heller ikke de var lett å identifisere fra utsiden. Først i 1960-årene, da studentutvesklingen ble en del av norsk bistandspolitik med studenter fra Asia, Afrika og Sør-Amerika på stipend fra Norsk utviklingshjelp, ble opprinnelsesland og kulturell avstand mer bestemmende for defineringen av utenlandske studenter på UiO (Norsk studentsamband 1961). Og det til tross for at mye av dette engasjementet opprinnelig var drevet av idealistiske norske studenter med ønske om å hjelpe verden.

I et større møte på Blindern i mars 1961 med bred deltakelse fra utdanningsdepartement og forvaltning, talte Norges studentsamband for å intensivere universitetenes hjelpearbeid i retning nord-sør. Møtet som resulterte i etableringen av SAIH – Studentenes og akademikernes internasjonale hjelpefond – mente utdanningen måtte få en sentral rolle i det norske hjelpearbeidet (Kroglund 2001).⁵ Spørsmålet om mottak av studenter fra utviklingsland til Norge utløste derimot mer debatt og uenighet (Norsk studentsamband

1961: 32-48). Mens noen mente at en slik ordning ville kunne berike studentmiljøet i Norge, insisterte andre på at dette burde være en midlertidig ordning inntil utviklingslandene selv fikk bygget ut sin utdanningssektor. Uavhengig av hvilken modell man foretrakk, kom man ifølge møtedeltakerne likevel ikke utenom at de sosiale vanskene utenlandsstudentene møtte i Norge måtte overvinnnes. Veileder Guro Nordahl Olsen ved Kontoret for internasjonale studenter ved UiO mente at tilpasningsproblemene var store for de aller fleste, men at disse som regel økte ”med økende avstand til hjemlandet”. Afrikanerne hadde særlig store problemer med å tilpasse seg, sa hun. Videre hadde man alle ”slengerne”. Dette var studenter som ikke var på flukt eller del av utviklingsprogram, de såkalte u-landsstudentene. Erfaringen ifra UiO talte for at denne begynnende strømmen av utlendinger forpliktet norske studenter mer enn de selv var villig til å innse. I en påfølgende debatt i rikspresen spurte studieveilederen retorisk om nordmenn rett og slett var ”for umodne til å ta imot fargede studenter?” (*Dagbladet* 17.06.1961).

Kontakt- og tilpasningsproblemene mellom de norske og de utenlandske studentene skulle bli et tilbakevendende problem hele 50- og 60-tallet igjennom. Flere tiltak ble forsøkt iverksatt for å lette tilpasningen. De utenlandske skulle blant annet få en kontaktpersonordning bestemt av Studenttinget og betalt av Studentsamskipnaden. I tillegg fikk UiO en internasjonal klubb, International Students' Association (ISA), initiert av universitetsledelsen og noen ivrige norske studenter i 1954. Klubbens første formann, Per Haugestad, filologistudent og framtidig norsk diplomat, skammet seg over det han mente var en form for nasjonal karaktersvikt hos de norske universitetsstudentene. ”Det finnes ikke noe så tregt som norske studenter (...) de er fullstendig indifferent når det gjelder å innlede kontakt med alle de utenlandske studentene som kommer på besøk ved vårt universitet” (*Universitas*, nr. 10 1955: 5). Men selv om norske ildsjeler var viktig i den første driften, ble den internasjonale klubben med tiden et sted hvor de utenlandske studentene selv kunne bestemme og ta initiativ. Foreningen fikk allerede ved oppstarten tildelt egne lokaler i Urbygningen. Her hygget man seg, inviterte foredragsholdere og diskuterte.⁶

Strategien med å danne egne organisasjoner i tråd med de utenlandske studentenes behov og interesser, har etter min mening klare paralleller til hvordan andre studentgrupper tidligere hadde håndtert sin akademiske ankomst. 1800-tallets mannlige bondestudenter samt 1900-tallets første kvinnelige studenter utviklet et eget foreningsliv før de seinere evnet å la seg integrere i det etablerte universitets- og studentlivet.⁷ De internasjonale studentene var samtidig dårligere stilt enn andre nykommere. Uten valg og representasjon i de bestemmende

organer var de internasjonale studentene helt avhengig av at andre, majoritetsstudenter eller myndigheter, ivaretok deres interesser. Slik hadde det seg at ISA etter hvert fikk en mer politisk funksjon, da Norge begynte å begrense innvandringen fra ikke-vestlige land i 1970-årene (*Universitas*, 22.11.1956: 7–8).⁸ Politikken som hadde tverrpolitisk støtte, kuliminerte i innvandringsstoppen i 1975. Begrunnelsen var å forbedre arbeidsinnvandrernes sosiale og arbeidsmessige kår og verne norske arbeidsplasser etter omslaget i den internasjonale økonomien (Tjelmeland og Brochman 2003: 140).

Så fulgte offentlig forskjellsbehandling etter opprinnelsesland

Det blir gjerne sagt at det var behovet for ufaglært arbeidskraft i Norge, kombinert med arbeidsløshet og politisk uro i sør, som førte ikke-vestlige innvandrere til Oslo fra slutten av 1960-årene. At mange av de nyankomne allerede hadde noen år på universitetet bak seg, eller kom til Norge for å studere, er sjelden nevnt. I det store trebindsverket *Norsk innvandringshistorie* er utenlands- eller innvandrerstudentene viet svært begrenset plass (Tjelmeland og Brochmann 2003:129, 144).⁹ UiOs studentstatistikk viser derimot at antallet utenlandske studenter fortsatte å stige i 1970-årene – fra 392 i 1970 (2,3 % av studentmassen) til 1266 (6,8 %) i 1981. Av disse utgjorde de ikke-vestlige et økende antall, fra 30 til 400. Studentene som hovedsakelig finansierte studiene ved hjelp av lønnsarbeid, kom fra hele verden.¹⁰ Pakistan og India var best representert, men studentene fra Chile, Vietnam, Bangladesh og Tyrkia var også mange. Hva trakk dem til UiO?

Khalid Salimi, en sentral aktør i dagens Kultur-Norge, sier i vårt møte at det var lite som var planlagt ved hans ankomst på universitetet utover at han var på vei ut av Pakistan.

Jeg var på vei til Mexico, eller la meg si – jeg var rett og slett på vei ut av Pakistan og hadde en venn på universitetet her som jeg skulle besøke. Og så ble [jeg] en uke, to uker, tre uker, vel miljøet var så interessant at jeg dro aldri videre. Det var i januar 1976, 6. januar for å være veldig presis (Salimi 2010).

Mange delte Khalid Salimis reiserute. Enkelte hadde også deltatt i opptøyene i 1968–1969, og opponerte mot det pakistanske regimet. Ser vi ut over de politiske forholdene den gang, var det flere forhold som trakk de nye studentene til Norge. Den langt viktigste av disse synes å ha vært fraværet av skolepenger. Mens britiske utdanningsinstitusjoner innførte skolepenger for utlendinger i 1970-årene, var norsk universitetsutdanning ennå åpen og gratis

for alle (*Universitas*, 07.04.1975: 5). I en undersøkelse utført av Atle Hetland i 1977–1978 kom det dessuten fram at over halvparten av de ikke-vestlige studentene ved UiO i 1970-årene hadde middelklassebakgrunn med en tyngde snarere mot den høyere enn den lavere middelklassen (Hetland 1978: IX, 8, 10).¹¹ Kjønnsmessig dominerte menn, bare 20 % av de ikke-vestlige studentene var kvinner. Før familiegjening ble et dominerende trekk i norsk innvandringspolitikk, var dette et vanlig mønster, dvs. at unge menn kom alene for å jobbe og/eller studere med mål om sosial og yrkesmessig mobilitet i hjemlandet eller andre steder i verden. Men studieprogresjonen blant utenlandsstudentene var ikke alltid den beste. Kombinasjonen arbeid og studier, forsørgelsesforpliktelser i hjemlandet samt generelle språk- og kulturproblemer er nevnt som forklaring på forsinkelsene i Hetlands undersøkelse. Manglende stipend- og lånemuligheter hadde ført de fleste ikke-vestlige studenter ut i deltidsjobb, noe som i en viss grad skilte dem fra andre utenlandske studenter på campus – de vestlige. Universitetet, derimot, gjorde ingen offisiell forskjell på de to, i alle fall ikke ennå, og det til tross for at det altså lenge hadde vært registrert integrasjonsproblemer studenter imellom. Det hadde som vi så over, gitt tilløp til en begynnende differensiering av utenlandske studenter på UiO etter opprinnelsesland og kulturell avstand. På 70-tallet ble denne ytre differensieringsprosessen mer i tråd med offisielle norsk politikk. Som følge av det innvandringspolitiske taktskiftet, kan man si, ble alle ikke-vestlige nå automatisk til fremmedarbeidere, ikke potensielle studenter. Også når universitetsansatte på sosialantropologi og sosiologi begynte å fatte interesse for innvandring, var det fremmedarbeideren som var forskningsobjektet, ikke utenlandsstudentene

Inger-Lise Liens hovedoppgave i sosialantropologi, *To land og en fremtid* fra 1982, med analyser av pakistanske immigranternes sosiale og arbeidsmessige tilpasning til Norge, var i tråd med denne tradisjonen. Samfunnsfenomenet som ble studert, var arbeidsimmigranten som stod i fare for å bli et ”reproduserende oppvaskproletariat”. Lien ønsket å identifisere eventuelle drivkrefter for yrkesmessig avansement og mobilitet i det som på overflaten betonet seg som en permanent tilpasning til de norske lavstatusjobbene. Måten hun så ikke-vestlige innvandrere på dekket imidlertid over viktig informasjon i hennes eget materiale. Som én av Liens informanter sa det:

Begge de to brødrene mine har studert i Norge, og foreldrene mine ønsket at også jeg skulle få en skikkelig utdanning slik at jeg kunne få en finere jobb i Pakistan. Nå vil

foreldrene mine også sende minstebroren min hit slik at også han skal få en skikkelig utdanning (Lien 1982: 34).

Pakistanernes underliggende ønske om sosial mobilitet gjennom høyere utdanning ble ikke fulgt opp i Liens arbeid den gang. For henne, som for andre samfunnsforskere, dominerte fremmedarbeideren – det rådende perspektivet til de bevilgende myndigheter etter innvandringsstoppen. I denne perioden ble utenlandske studenter i økende grad differensiert etter ytre trekk, i forlengelsen av deres rolle i norsk utviklingspolitikk. Det forhindret at universitetsutdanning kunne være en offisiell vei til integrering for ikke-vestlige mennesker i 70-tallets og 80-tallets Norge. Derfor stod det heller ikke mye om utenlandske studenter fra Asia, Afrika og Latin-Amerika i de to første innvandringspolitiske meldingene i 1970-årene, som ledet opp til innvandringsstoppen (St.meld. nr. 39 (1973-74), St.meld. nr. 107 (1975-76)). Samtidig ga utdanningsmyndighetene på sin side uttrykk for at Norge burde tilby noen av sine studieplasser til utenlandske studenter. I St.meld. nr. 17 (1974–75) *Om den videre utbygging og organisering av høyere utdanning* stod det at studenter fra utviklingsland skulle prioriteres, som ledd i norsk bistand slik dette hadde utviklet seg ifra 1960-årene og framover. Europarådets komité for forskning og høyere utdanning, hvor Norge var medlem, anbefalte imidlertid at ca. 5 % av studieplassene ble reservert utenlandske studenter.¹² Hvordan dette eventuelt skulle foregå i praksis, sa myndighetene lite om. Istedenfor anmodet de universitetene om å utrede saken selv (UiOs årsberetning 1975: 94, UiOs årsberetning 1976: 85).

Rådet for internasjonale studenter ved UiO, som i 1969 ble etablert for å bistå Kontoret for utenlandske studenter i søknadsvurderinger, påpekte at den liberale immatrikuleringspolitikken i Norge stod i sterk kontrast til den kapasiteten og politikken som fantes på området (UiOs årsberetning 1975). Ifølge rådets leder, Axel Sommerfelt, var ”forholdene ikke lagt skikkelig til rette for de utenlandske studentene – deres problemer har aldri vært grundig drøftet”.¹³ Resultatet var dårlig samsvar mellom rettsreglene på området. Studentene led under usikkerhet og vilkårlighet, noe som ikke minst forsterket seg da den midlertidige innvandringsstoppen inntrådte, 1. februar 1975. Med lønnsarbeid som grunnlag for studiefinansieringen fikk mange av de utenlandske studentene problemer.

Ved årsskiftet 1973–1974 rapporterte studentavisen *Universitas* flere ganger om kjepper i hjulene for ikke-vestlige studenter enten det var oppholdstillatelse, arbeidstillatelse eller godkjenning av tidligere utdanning det gikk ut på. Det siste – godkjenningspraksisen –

engasjerte og provoserte mange. For hvorav studenter fra den industrialiserte verden fikk uttelling for tidligere utdanningsmeritter ved opptak, var dette sjelden tilfellet for ikke-vestlige studenter. Kontoret for utenlandske studenter forklarte politikken med at deres utdanning gjerne var ”dårlig tilpasset vårt system” (*Nytt for Universitetet*, nr. 23 1977: 2). Som følge opererte UiO med høyere immatrikuleringskrav for ikke-vestlige studenter enn for vestlige. For førstnevnte gruppe var minstekravet bachelor, for sistnevnte tilsvarende den norske eksamen artium. En slik praksis var klart diskriminerende. Men heller ikke mottaksapparatet på universitetet var godt tilpasset det antallet utenlandske studenter som nå begynte å gjøre seg gjeldende. Kapasiteten på norskkursene var spesielt dårlig. Med bare ett intensivkurs med plass til 24 var det ikke uvanlig at de utenlandske studentene gikk opptil tre semestre med seks timer norskundervisning i uken uten å oppnå studierett (*Universitas*, 01.03.1974: 15). Like ille var ensomheten, som statsvitenskapsstudentene Rafiqullah A. Rahman fra Pakistan uttrykte det overfor studentavisen.

Etter 2,5 år på UiO har jeg fortsatt lite kontakt med mine norske medstudenter til tross for at jeg nå behersker språket ganske godt [...] afrikanere og asiater har de største kontaktproblemene, noe som sikkert henger sammen med hudfargen (*Universitas* 07.04.1975: 8).

Dette gir indikasjon på at den kløften som lenge hadde eksistert mellom utenlandske og norske studenter på UiO, ble mer ytre fokusert utover i 1970-årene. Fra å ha handlet om flere ulike ting som språk, kulturell bakgrunn og avstand, ble den tydeligere rettet inn mot utseende, som hudfarge alene. Et eksempel som kan benyttes for å støtte en slik fortolkning, er Freddy Reddy, den fargede sørafrikanske studentens rolle i Det norske studentersamfund (DNS) i det foregående tiåret. I 1965, før radikaliseringsen i norsk studentpolitikk, ble han valgt som DNS første og så langt eneste fargede leder.¹⁴ I 1970-årene ville dette valget etter min mening vært langt vanskeligere. En viktig grunn var den økende betydningen studentradikalismen og det nye venstre fikk blant majoritetsstudentene på UiO. Rød Fronts overtakelse av formannsvervet i studentersamfundet i 1970 skulle til og med føre kvinnefrigjøringen inn i den klassekampen som utspant seg på universitetet (Haukaa 1982, Lønnå 1996). Studentersamfundet fikk kallenavnet ”Kvinnesamfundet”, en karakteristikk som siktet til det mange mente foregikk bak lukkede dører: At Rød Front brukte Kvinnefronten til å rekruttere folk til den framvoksende ml-bevegelsen. I dette polariserte og

konfronterende politikkbildet var utlendingenes kår på universitetet ikke sentralt. Først når de fremmedes skjebne materialiserte seg i en ny innvandringspolitikk, fattet majoritetsstudenter atskillig interesse for studentgruppen det her var snakk om. Utenlandsstudentenes kår ble en politikk som særlig opptok venstresiden. Med det fulgte også spalteplass i *Dagbladet* og andre riksaviser under overskrifter som ”Innvandringsstoppen gjelder studenter: Utenlandsstudenter nektes arbeid – utenlandsstudenter må reise hjem” (*Dagbladet*, 22.02 og 05.03.1975, *Aftenposten*, 27. 02. 1975). Men utenlandsstudentene var ingen hjelpeløs gruppe. På UiO organiserte de seg og krevde likestilling med norske studenter.

Men utenlandske studenter organiserer seg

Med innvandringsstoppen ble problemene mange utenlandske studenter møtte hos immigrasjonsmyndighetene, på Kontoret for internasjonale studenter eller på campus blant norske studenter mer enn løse biter. Som et identifiserbart forskjellsbehandlende system la innvandringsstoppen grunnlag for en ny politisk bevissthet (Nyland 2007: 71). Med det fikk Internasjonal klubb, det som primært hadde vært en selskapsklubb – en tydeligere politisk funksjon. Sentralt i denne snuoperasjonen og omgjøringen til “Foreign Students’ Association (FSA), stod dansken Henrik Kjærum, inderen S. Ananthakrishnan og amerikanerne Roger Evans og Mary O’Hara. Felles for initiativtakerne var et sterkt politisk engasjement, kombinert med en følelse av å stå utenfor de norske venstremiljøene på grunn av sin fremmede bakgrunn.

Kjærum har fortalt om vanskene med å finne utløp for sin politiske interesse som utlending ved UiO, til tross for erfaringer fra den danske Vietnambevegelsen (Nyland 2007: 73). Som en følge orienterte han seg mot utenlandsstudentene på Blindern og oppsøkte i februar 1975 et møte hvor konsekvensene av innvandringsstoppen ble diskutert. I 1976 sluttet også Khalid Salimi seg til gruppen. Salimi, som hadde politisk erfaring fra Pakistan, ga FSA et ansikt utad som korresponderte med den største innvandringsgruppa i Norge. Slik ble det mulig innlede samarbeid med Fremmedarbeiderforeningen etablert i 1973 og definere utenlandsstudentenes kamp inn i et videre perspektiv – mot den forskjellsbehandlingen, rasismen og eurosentrismen som Norge utviste mot ikke-vestlige immigranter. Likevel opprettholdt FSA fokuset på utenlandsstudentenes kår og interesser på UiO, hvorav tre saker særlig opptok dem: Den første var dispensasjonsrett for utenlandske studenter fra arbeidsforbudet i innvandringsstoppen. Den andre handlet om stipend- og lånemuligheter til utenlandske på lik linje med norske studenter. Den tredje og siste angikk representasjonsrett i

studentpolitiske organer, i første rekke Studenttinget.¹⁵ De to første kravene skulle bli innfridd allerede ved utgangen av 1977 – og man kan spørre seg hvordan dette egentlig var mulig gitt de nye innvandringspolitiske retningslinjene i datidens Norge?

Dispensasjonsretten som ble identifisert som FSAs første seier, kan bare forstås med utgangspunkt i den støtten som FSA evnet å skape utover den snevrere gruppen ”utenlandske studenter”. Etter innvandringsstoppen etablerte de kontakt både med UiO-studenter og ansatte, og sentrale utdanningsaktører som Lånekassen og de norske utenlandsstudentene organisert i ANSA. Sammen ble disse viktige støttespillere i FSAs intense lobbyvirksomhet overfor regjeringen og Statens utledningsråd. Også universitetsledelsen på UiO, representert ved Rådet for utenlandske studenter, trådte støttende til (UiOs årsrapport 1976: 96).¹⁶ I rådets øyne, slik lederen Axel Sommerfelt uttrykte det, representerte utenlandsstudentene noe verdifullt: Problemet var bare “that there is such a variety of you. It is hard for us to say what you common interest is. So we are extremely glad that you have decided to rejuvenate the ISA” (*Universitas*, 07. 04.1975: 8). Denne støtten var utvilsomt viktig for sluttresultatet. I tillegg spilte de norske studentene i utlandet, organisert gjennom ANSA, en betydelig rolle. For med 6000 norske studenter fordelt på utenlandske universiteter i ryggen, var det mer enn vanskelig å frata utenlandske statsborgere muligheten til å studere i Norge (*Dagbladet*, 05. 03.1975). Ved en kongelig resolusjon av 21. mars 1975 ble det lempet på de strenge bestemmelsene. Innvandringsstoppen skulle ikke gjelde utenlandske studenter og elever i norske undervisningsinstitusjoner, men retten til arbeid for denne gruppa ville bli strengt regulert.¹⁷

Utenlandsstudentenes andre sak, stipend og lånemuligheter for utenlandske studenter, ble også ført fram til seier. I enda større grad enn den første, forutsatte gjennombruddet en opinion som koplet de utenlandske studentenes kår til vilkårene for norske studenter i utlandet. Liberaliseringen krevde i tillegg utstrakt samarbeid med Studenttinget – en institusjon hvor utenlandsstudentene ikke var representert som gruppe, men bare individuelt gjennom fag- og fakultetstilhørighet. Ifølge S. Ananthakrishnan, FSAs første president, kom gjennombruddet i 1977–1978, da utenlandske studenter ble gjort støtteberettiget av Lånekassen (*Universitas*, 22.02. 1989: 9). Med dette fikk alle utenlandske statsborgere, også de med ikke-vestlig bakgrunn, mulighet til offentlig studiestøtte i form av lån og stipend, så fremt studiet var godkjent og man oppholdt seg i Norge. Ser man til Lånekassens egen historie, går det imidlertid klart fram at oppmykningen av lånereglene i realiteten begynte før dette – som en forlengelse av det felles nordiske regelverket for

studiestøtte, staket opp av Helsingforsavtalen i 1971 (Rotevatn 1997: 99). Da den nordiske låneavtalen endelig forelå, i 1975-1976, utgjorde de nordiske statsborgerne ikke lenger den største gruppen utenlandsstudenter verken i Norge eller i Norden for øvrig. Som følge av dette ble arbeidet med mer ensartete regler for nordiske og ikke-nordiske studenter tatt opp. Hos den norske Lånekassen var sympatien med utlendingene særlig stor, i visse tilfeller langt større enn lojaliteten til norske utdanningsinstitusjoner, som i enkeltsaker hadde vist stor arroganse overfor norske utenlandsstudenter og derigjennom Lånekassen sentralt (Berthelsen 1998).¹⁸ I Jarle Rotevatns ord, den gang underdirektør i Lånekassen, var norsk opinion og tradisjon med studier i utlandet av stor betydning for oppmykningen: ”Sett hen til de mange tusen norske studenter som hadde fått sin utdanning i utlandet, mente mange at det var riktig av norske myndigheter å yte noe gjengjeld” (Rotevatn 1997: 40). Å gi utlendinger mulighet til utdanning i Norge var derfor sett på som en rettferdig, men ”nøytral handling uavhengig av innvandringsmyndighetenes virksomhetsområde” (Rotevatn 1997: 99).

I ettertid er det derimot klart at Lånekassen med dette grep rett inn i norsk immigrasjonspolitikken ved å gjøre det atskillig lettere å komme til Norge som student. Enkelte brukte også ordningen som en måte å komme seg inn i landet på, som en bakdør til Norge etter innvandringsstoppen – slik myndighetene hadde fryktet (Flatin 2010). Grunnen var at det innbakt i Lånekassens mer liberale støttopolitikk lå en særordning for statsborgere fra visse utviklingsland som allerede var i Norge av politiske og andre grunner. Dette gjaldt studenter fra Chile, Pakistan, Vietnam, Gambia, Nigeria, Etiopia og Eritrea, og som styret i Lånekassen mente ville ha få muligheter til å kunne betjene lånet i etterkant. Meningen var å delfinansiere relevant yrkesutdanning som kunne nyttes i søkerens hjemland, og betale ned noe av Norges utdanningsgjeld til utlandet (Rotevatn 1997: 99, 110).¹⁹ For UiO fikk dette umiddelbare konsekvenser i form av et økende antall søkere fra ikke-vestlige land. Mottrekket ble å innføre opptaksregulering etter opprinnelsesland. Ytre karakteristika fikk slik direkte følger for inntakspolitikken ved Norges eldste og største universitet, en politikk som sto i sterk kontrast til den samtidige diskusjonen av kjønnskvoltering til fordel for kvinner. Selv om UiO allerede hadde mange kvinnelige studenter på dette tidspunktet, introduserte Medisinsk fakultet tilleggspoeng for kvinner ved studentopptak mellom 1977-1984 for å etterkomme norsk likestillingspolitikk (Larsen 2011). Dette sier oss at det norske likestillingsbegrepet den gang fikk sitt innhold primært gjennom den inkluderings- og anerkjennelsesdynamikk som i ettertid er kalt statsfeminisme. De utenlandske studentene på sin side, ble definert og støttet i lys av deres rolle i norsk utviklingspolitikk. Følgelig skulle

disse studentene ikke bli i Norge, men returnere hjem etter endt utdanning og bidra i utviklingen av sitt eget hjemland.

UiO svarer med å diskriminere etter opprinnelsesland

Ved universitetets årsfest i 1979, med nærvær av eksellenser og representanter for myndigheter og andre institusjoner, tok rektor Bjarne A. Waaler opp det nye problemet: ”Vi må i dag erkjenne”, sa han fra toppen av universitetstrappen med solen stikkende i øynene,

[...] at rammen og opplegget for det økende antallet utenlandske studenter – og spesielt for studenter fra u-land – ikke er god nok. Bl.a. oppstår det nå for lett uklarhet om hvem som *er* student – og dermed retten til oppholdstillatelse (*Nytt fra Universitetet*, nr. 14 1979: 3).

Et drøyt halvår seinere, våren 1980, annonserte UiO en ny rekrutteringspolitikk overfor utlendingene. I forlengelsen av et obligatorisk innføringsprogram som skulle sikre bedre gjennomføring med norskopplæring og fagopptak i etterkant, ønsket man å begrense selve antallet. Fra og med studieåret 1981–1982 skulle bare 325 nye utenlandske studenter tas opp årlig. Studenter fra utviklingsland skulle få en tredjedel av plassene og da helst innenfor kortere utdanninger som utviklingslandene selv hadde bruk for.²⁰ Som utredningen i forkant viste, utarbeidet i samarbeid med Universitetet i Bergen, nådde de færreste av utenlandsstudentene sine studiemål, og blant de få som faktisk gjorde det, var studieprogresjonen katastrofalt dårlig. For å endre på dette foreslo man et permanent nasjonalt koordineringsorgan, et slags fellestråd for internasjonale studiesaker. Men da saken kom opp i kollegiets arbeidsutvalg ved UiO, mente flertallet at tiden ikke var inne for et slikt nasjonalt initiativ. I stedet trengtes det strakstiltak i form av et aksjonsutvalg under kollegiet. Det nasjonale samarbeidet utdanningsinstitusjoner imellom skulle heller foregå ved at UiO inviterte til adhocmøter i Oslo (UiOs årsrapport, 1979: 62, *Nytt fra Universitetet*, nr. 1 1985: 3). Hvorfor dette plutselige linjeskiftet?

Etter mine analyser må den endrede politikken knyttet til utenlandske studenter på UiO rundt 1980 forstås ut i fra interne forhold på UiO i siste halvdel av 70-tallet, forhold som gjennom en bred mediadekning ble gjort allment kjent i Norge. For det første kom det gjennom avisenes dekning fram at fremmedpolitiet tok seg godt til rette på Blindern. Satt på spissen så det ut som om UiO var blitt et underbruk av Justisdepartementet. For det andre

førte forholdene til en mengde følelseladete avisoppslag i UiOs disfavør. Disse handlet om hjemsendelser av studenter som ble tatt for å være fordekte arbeidssøkere (*Dagbladet*, 04.05.1979, *Vårt Land*, 11.05.1979, *Klassekampen*, 09.05.1979, *Arbeiderbladet*, 11.05.1979, *Aftenposten*, 12.06.1979). En stor andel av disse var opptatt ved UiO, og den etniske diskrimineringen som saksbehandlingen hos politiet, Statens utlendingskontor og Justisdepartementet innebar, må ha blitt relativt belastende for UiOs ledelse. ”Amerikanere og vesteuropeere får sine studieplaner godkjent og har heller ingen vanskelighet med å få tillatelse til deltidsarbeid”, skrev *Dagbladet*, mens ”[a]siatere blir møtt med en total mistenksomhet og blir nesten automatisk utvist” (*Dagbladet* 04.05.1979). På den andre siden ble UiO som institusjon mer delt i synet på de utenlandske studentene. Rådet for utenlandske studenter, som hele tiden hadde vært på FSAs side, så for eksempel svært alvorlig på det de mente var vilkårlig saksbehandling hos politiet. Som resultat fattet de under Sommerfeltts ledelse den 30. mai 1979 vedtak om ”forsvarlig behandling [av studenter fra utviklingsland], og at norske myndigheter opprettholder en liberal praksis for studieopphold ved norske læresteder for studenter fra utviklingsland” (UiOs årsrapport, 1979: 63). Det seinere linjeskiftet og kvotesystemet viser imidlertid at dette synet ikke vant fram i kollegiet, universitetets øverste organ. I stedet var det Kontoret for utenlandske studenter, den administrative enheten på UiO, som fikk sin definisjonsmakt styrket (*Nytt fra Universitetet*, nr. 23 1977: 2; nr. 8 1980: 1-2). Med det praktiske ansvar for søknadshåndtering og den videre tilretteleggingen synes kontoret å ha vært på randen av sammenbrudd. I deres øyne måtte universitetet søke alternative løsninger, som for eksempel å teste alle utenlandske studenter før immatrikulering slik andre nordiske universiteter – i deres ord – gjorde det.

Etter en kort diskusjon besluttet kollegiet ved Universitetet i Oslo den 10. oktober 1980 å introdusere matematikkdelen i Scholastic Aptitude Test (SAT) for søkere fra Pakistan, Bangladesh og Filippinene. Tiltaket skulle være en prøveordning over to år, men scorene skulle ikke avgjøre opptak – kun benyttes som en indikasjon i tvilstilfeller for å avdekke fordekte arbeidssøkende. Denne inntakspolitikken, som tok hensyn til studentenes opprinnelsesland, ble sterkt kritisert av både FSA og de av dens medlemmer som i 1978 hadde opprettet Immigrantkollektivet. SAT-testens amerikanske opprinnelse gjorde den dårlig tilpasset norske forhold, mente kollektivets profilerte medlemmer som Henrik Kjærum, Khalid Salimi, Fakhra Salimi, Nita Kapoor, S. Ananthkrishnan og Kari-Ann Selvik (*Universitas*, 05.10.1982: 6). Den var i sin bruk, som i sin opprinnelse, også klart rasistisk. Prøvens opphavsmann var faktisk den samme Carl Brigham som hadde levert forskningen

brukt for å begrense immigrasjonen til USA i mellomkrigsårene basert på argumentet om at søreuropeere og ikke minst afrikanere var mer laverestående enn den nordiske rase (Brigham 1923). Denne påpekningen utgjorde en viktig grunn til at Norsk Studentunion (NSU) under parolen ”en student er en student uansett hudfarge”, kom til å kreve prøven slettet (*Immigranten* nr. 2 1979; nr. 3–4 1980; nr. 2 1982, Salimi 1996: 55-57).

Kritikken, som var i tråd med den nye forståelsen av statlig rasisme på venstresiden, falt ledelsen ved UiO tungt for brystet. I 1982, etter endt prøveperiode, forsvinner SAT-testen til fordel for TOEFEL (*Universitas*, 7. september 1982: 5).²¹ Men utover dette skulle det anti-rasistiske perspektivet få begrenset innvirkning på UiOs opptakspolitikk i 1980-årene, godt støttet av norske myndigheter. En viktig grunn til det kan være at det nyopprettede Antirasistisk senter trakk Immigrantkollektivets medlemmer mer og mer vekk fra utenlandsstudentenes sak til fordel for andre og mer presserende oppgaver. Blant disse var minoritetskvinner og rettigheter i Norge, noe som særlig opptok Fakhra Salimi etter å ha ankommet Oslo for å studere sommeren 1979 (Salimi 2004, 2010). Sammen med Kapoor skulle Fakhra bidra til å politisere Foreign Women’s Group (FWG). Foreningen, som ble startet opp av en bred koalisjon kvinner med ulik bakgrunn, noen studenter ved UiO, andre flyktninger og husmødre, iverksatte informasjonsvirksomhet for å bevisstgjøre innvandrerkvinner om deres rettigheter (Salimi 2004: 21-22, Kapoor 2010). I forlengelsen ønsket man å opprette kontakt og dialog med etablerte feminist- og kvinnesaksforeninger for større bevissthet blant norske kvinner om innvandrer- og flyktningekvinneres kår. Foruten patriarkalske strukturer som holdt alle kvinner nede, var rasisme og diskriminering på grunn av hudfarge, etnisitet og religion ifølge FWG en del av minoritetskvinnerenes hverdag i Norge. Dette var perspektiver som norske feminister hadde vansker med å forstå, mente Kapoor og Fakhra, fordi det i realiteten innebar å innse sin egen maktposisjon overfor andre kvinner.

Mulighetene for en bedre kopling av ”utlendingssak” og ”kvinnesak” på universitetet synes derfor å ha vært begrenset i disse årene. FSA som i 1982 ble omdøpt til den landsomfattende Foreign Students’ Union (FSU), manglet dessuten folk og lå i perioder nede. Kontinuitetsproblemene hadde ikke bare med utenlandsstudentene selv å gjøre. Norske immigrasjonsmyndigheters bevissthet om universitetet som bakvei til Norge hadde gjort det atskillig mer risikofyllt å engasjere seg i egen sak. Universitetet opererte i tillegg med strengere opptaks- og gjennomføringskrav. Den som ikke opprettholdt studieprogresjonen, risikerte å bli kastet ut av landet. På UiO var søkningen fra utlandet likevel i sterk vekst. Selv med kvoteopptak etter opprinnelsesland, mottok de opptil 100 brev per dag med ønske om

immatrikulering. Mot midten av tiåret lå søkertallene til de 325 årlige plassene på nærmere 3000 (NOU: 13: 73).²² ”Ubehandlede brev ligger stablet i pappesker på kontoret”, opplyste Kontoret for utenlandske studenter (*Universitas*, 28. 01.1986: 5).²³ Samtidig var noe nytt i ferd med å skje. Stadig flere tilsøkende utlendinger ifra ikke-vestlige land opererte med norsk og ikke utenlandsk adresse.

I 1987 identifiserte UiO det man mente var en ny tendens i studentrekrutteringen – en betydelig økning fra utenlandske statsborgere med flyktningstatus og gyldig opphold i landet (*Universitas*, 8. september 1987: 3). At disse også falt inn under den etablerte utenlandskvoten, gjorde utenlandsstudentenes sak atskillig mer komplisert. Sett i ettertid gjorde en opptakspolitikk etter opprinnelsesland det langt vanskeligere for ikke-vestlige mennesker å oppnå sosial mobilitet og integrasjon gjennom høyere utdanning i Norge. Nye opplysninger om søkerens bakgrunn den gang, var imidlertid ikke nok for å endre verken UiOs eller myndighetenes syn på utenlandske studenter ifra denne delen av verden. Til det synes den praktisk-politiske linjen å ha vært for sterk.

Helt fram til det nasjonale kvoteprogrammet ble iverksatt midt på 90-tallet, også det som del av norsk bistandspolitikk, holdt Universitetet i Oslo fram med sin diskriminering av ikke-vestlige studenter. I den nye utlendingsloven i 1988 ble det dessuten lagt inn en karantenebestemmelse for utenlandske studenter. Her stod det svart på hvitt at ”utlendinger som har eller har hatt oppholdstillatelse som student, som hovedregel ikke kan få arbeidstillatelse før etter fem års opphold utenfor riket”, en heftelse som ble opprettholdt fram til 2001.²⁴ Med det gjentok norske myndigheter sitt gamle standpunkt – utdanning skulle *ikke* være innfallsport til innvandring i landet. På samme tid hadde det blitt bevist at den bistandspolitiske begrunnelsen som lå til grunn for Lånekassens liberaliseringer på slutten av 1970-årene, hadde hatt sterke begrensninger. Ifølge statistikk frambrakt av NOU:13 *Grenseløs læring* (1989) var returraten for studenter fra ikke-vestlige land og med finansiering i Lånekassen på ynkelige 0,6 %, mens hele 90 % forble i Norge (NOU 1989: 13: 10, 59).²⁵ Av disse hadde mange endt opp som gjeldsofre på grunn av arbeidsledighet og dårlig betalte jobber. Dette talte ifølge venstre- og høyresiden i norsk politikk i siste del av 1980-årene for økt fokusering på retur av utenlandske studenter til hjemlandet for å hindre hjerneflukt og uttømming av hjemlandenes menneskelige ressurser.

I likestillingslandets skygge

Fra å ha i underkant av 2 % utenlandske studenter i de første tiårene etter andre verdenskrig, opplevde UiO på 70-tallet en kraftig økning i sin utenlandske studentmasse. Disse ble som følge av endringer i den offisielle innvandringspolitikken, i økende grad definert ut i fra ytre trekk som opprinnelsesland, kulturell bakgrunn og hudfarge. I 1975 førte dette til en offensiv grasrotmobilisering blant utenlandske studenter på UiO, med krav om likestilling med norske studenter. Selv om norske myndigheter etterkom flere av disse kravene, deriblant dispensasjonsretten for innvandringsstoppen og studiestøtte ifra Lånekassen, argumenterer denne artikkelen for at det ikke endret eller svekket verken myndighetenes eller majoritetssamfunnets ytre kategorisering av utenlandske studenter. Måten UiO behandlet utenlandske studenter i denne perioden, tyder på at forståelsen av denne gruppen ble stadig mer avhengig av konstruksjonen av rase. En viktig grunn for å hevde det foruten linjene i innvandringspolitikken, var den rollen kortsiktig og mer praktisk begrunnet politikk fikk for opptak og mottak av utenlandske studenter på Universitetet i Oslo. Den nasjonale samordningen på dette området, initiert av Universitetet i Bergen sammen med UiO i 1978-79, ble med dette kastet på båten. Som erstatning fikk hovedstadsuniversitetet et kvotesystem som direkte diskriminerte studenter ut i fra opprinnelsesland og kulturell avstand.

Ved utgangen av 80-tallet representerte de utenlandske studentene på UiO i underkant av 10 % av studentmassen (NOU: 13). Dette størrelsestallet til tross, utenlandske studenter, eller "innvandrerstudenter" som de på en måte også var, fikk ingen plass i den utredningen som Gudmund Hernes i 1987 ble satt til å lede: Om framtidens norske universitets- og høyskolesektor, som resulterte i den storslagne nasjonale konstruksjonen – Norgesnett. I stedet ble problemet gjenstand for en egen skyggeutredning, ledet av skandinavisten Kjetil Flatin, direktør i Studentsamskipnaden ved UiO. Valget ga uttrykk for en klar prioritering fra myndighetens side og som ga erfaringer høstet av Universitetet i Oslo stor tyngde: At utenlandsstudentenes sak ennå lå på siden av norske utdanningspolitikk – og det til tross for at en økende andel av dem var "nye" nordmenn. For UiO betydde dette at opptaksreguleringen etter ytre trekk kunne holde fram helt til et nasjonalt kvoteprogram for utviklingsstudenter ble formalisert, i 1990-årenes midte (Flatin 2010). På samme tid oppstod et begynnende fokus i norsk politikk på integrering av innvandrere bl.a. gjennom utdanning (Kommunal- og arbeidsdepartementet 1993.). Det gjorde det enklere for studenter fra ikke-vestlige land å organisere seg og fremme egne interesser innenfor rammer som siktet på å inkludere og ikke ekskludere og diskriminere. Følgelig fikk man på UiO i 1990-årene, som ved mange andre norske utdanningsinstitusjoner, et mangfold interesseorganisasjoner knyttet

til nasjonalitet og etnisitet, men også tro og religion. Sentrale innvandrerstemmer i dagens Norge, som Abid Q. Raja, Bushra Ishaq og Mohammad Usman Rana, trådte alle sine ”studentsko” i organisasjoner som Pakistansk Student Samfunn og Muslimske Studentsamfunn (Raja 2008, Ishaq 2010, Rana 2010). I iveren etter å understreke universitetenes samfunnsintegrerende rolle i det moderne Norge, må denne organisasjonsutviklingen og mobiliseringen nedenfra *ikke* forveksles med at ”innvandrerstudentene” var et nytt fenomen i 90-tallets Norge. Mange av 70-tallets utenlandske studenter var også innvandrerstuder selv om innvandrerstoppet i 1975 gjorde betegnelsen umulig. Først med den mye seinere integreringspolitikken endret den offisielle betegnelsen eller ytre kategoriseringen av denne gruppen seg i retningen ”nye” nordmenn. Men også karakteristikken ”innvandrerstudent”, eller det seinere ”minoritetsstudent”, viser at ikke alle studenter er like i det norske universitetets bilde, og det til tross for at mange av dem i dag er som norske studenter flest: dvs. unge kvinner.

Likestilling i det moderne Norge har uten tvil handlet mest om det endimensjonale og hvite kjønn. Det burde imidlertid ikke hindre historikere og andre forskere fra å inkludere også etnisitet og rase i tillegg til kjønn i sine analyser og fortellinger om universitetets samfunnsintegrerende rolle. Etter min mening kan man bare slik utfordre og utvide universitetets selvforståelse som en likestilt og liberal institusjon. Selv min innledende ”grunnfortelling” som i Rune Slagstads ord gir ”et perspektiv på universitetets funksjon som nasjonal og sosial integrasjon overhodet” (Slagstad 2011), viser at det i 1970- og 80-årenes Norge foregikk en utstrakt produksjon av forskjellighet på UiO på linje med det Eileen Muller Myrdahl omtaler som ”rasifisering” (Myrdahl 2010). Utvilsomt, det har hemmet mer enn lettet inkluderingen av studenter som ikke delte norske studenters ytre karakteristika, i det norske samfunnet. De stod i skyggen av likestillingslandet Norge.

Noter

¹ Sentralarkivet UiO: Nr. 27 Sommerskolen for amerikanske studenter, Referat fra møte på rektorens kontor 25. november 1948.

² Studenter fra andre land måtte, fram til 1977, også bestå prøvene i latin for de embetsstudier som krevde dette.

³ Kun nordiske studenter ble fritatt etter påtrykk fra Nordisk Råd i 1953.

⁴ Sentralarkivet UiO: Nr. 27 Sommerskolen for amerikanske studenter, Comments made by American students attending the university in 1948–49, skriv mottatt av UiO 3. juni 1949.

⁵ Dette kom også til uttrykk i SAIHs statutter, § 1, der oppgaven var ”å yde hjelp til utviklingslandene, spesielt på undervisningsområdet, og arbeide for å skape en våken opinion blant norske studenter og akademikere på dette området”.

⁶ Sentralarkivet UiO: Nr. 28 Rektor Castbergs notater 1954–1957, 19. september 1956.

⁷ Det Norske Studentersamfund fikk sin første kvinnelige leder i 1950 – med Kiss (Anne-Kirsten Kind).

⁸ Fra slutten av 1970-tallet ble UiOs Internasjonale klubb omdefinert til Foreign Student Union (FSA), avdeling Oslo.

⁹ På side 129 omtales utdanningsbakgrunn blant pakistanske innvandrere og tendensen til at mange av disse søkte høyere utdanning i Norge i 1970-årene. Referansene her er Korbøl (1974) og Wist (2000). På side 144 vises det til innvandreres bruk av opptak i norsk skole og utdanning for å omgå immigrasjonsregelverket etter innvandringsstoppen.

¹⁰ Den største enkeltgruppen utførte rengjøringsarbeid, dernest undervisning og arbeid i helsesektoren. Utdanningsstøtten gjennom Lånekassen var ennå beholdt norske statsborgere.

¹¹ 35 % av fedrene hadde høyere utdanning, de fleste middels høy utdanning, men meget få hadde lite eller ingen utdanning. Også Korbøl (1974) bekrefter dette funnet.

¹² Sentralarkivet ved UiO, nr. 28, eske 32: Europarådet – Dokumenter utsendt før møtet i Europarådets komité for høyere utdanning og forskning, 6. – 9. mai 1969.

¹³ Brev fra Rådet for utenlandske studenter ved leder Axel Sommerfelt til Kollegiet datert 1. desember 1975.

¹⁴ Reddy hadde da allerede et nederlag bak seg, fra året før. I medieoppvasken som fulgte dette, kom det fram at nederlaget ikke skyltes dårlig valgprogram, men sviktende oppslutning blant Studentvenstrelaget og venstresidens eget talerør *Dagbladet*. Ingen har så langt analysert denne hendelsen som eksempel på ”rasifiseringen” i det moderne Norge.

¹⁵ Foreign Students’ Association Constitution, § 1-20, udatert og usignert.

¹⁶ Støttebrevet gikk fra kollegiet ved UiO til KUD den 21. februar 1975, dvs. dagen etter FSAs generalsamling.

¹⁷ Dette betydde sesongarbeid i inntil tre måneder og deltidsarbeid inntil 20 timer per uke.

¹⁸ Behandlingen av utenlandsmedisinere på Universitetet i Oslo i 1950 og 1960-årene pekte seg særlig ut og skapte stor harme i Lånekassen.

¹⁹ Av de 1576 utenlandske som mottok lån og stipend fra Lånekassen i studieåret 1978-79, ble 108 omfattet av særordninger, dvs. en relativ liten andel. I 1981 var tallet 273 av 2252 nye støtteberettigede utlendinger.

²⁰ Sluttrapport fra Komité til utredning av utenlandske studenters situasjon ved norske universiteter, Oslo 20. juni 1979. Begrensningen av utenlandsopptaket begynte opprinnelig som innspill i en nasjonal koordineringsprosess i samarbeid med UiB, slik departementet hadde bedt om. Universitetene i Oslo og Bergen fungerte langt på vei som konsultasjonsorganer for alle universiteter og høyskoler i Norge, og var blitt toneangivende i etableringen av rutiner og praksis i internasjonale studiesaker. Da sluttrapporten forelå, i 1979, var resultatene imidlertid nedslående.

²¹ TOFEL som er en test i forståelsen og bruken av engelsk, seinere erstattet av Bergenstesten. Denne tester studenters norskkunnskaper og har siden slutten av 1980-tallet blitt benyttet ved fagopptak for utlendinger.

²² Antallet plasser disponibelt for utenlandske søkere ved UiO var derimot mer eller mindre konstant hele 1980-årene igjennom. I 1988 var tallet 350 og bare 25 plasser mer enn i 1981 da opptaksbegrensningen begynte.

²³ Sentralarkivet ved UiO: SA Serie D, 0003.20, Eske 7: *Perspektiver mot år 2011*. Universitetet i Oslo, september 1987: 12.

²⁴ Hentet fra ”Høringsbrev – karantenebestemmelsen i utlendingsforskriften § 2A oppheves”, Kommunal- og regionaldepartementet, dater 10. august 2001. Karantenebestemmelsen som hadde heftet seg ved utenlandske studenter i Norge siden 1989, ble opphevet i 2001 etter innstilling fra kommunalkomiteen. Forslag til endring ble forelagt av stortingsrepresentantene Jan Petersen, Per-Kristian Foss, Erna Solberg og Lars Sponheim.

²⁵ 2 % av studentene reiste videre til et tredjeland, mens 3, 7 % bodde på ukjent adresse.